

A magyar nyelv eredete és kialakulása

E sorok írójának mindjárt a tájékoztató címével kapcsolatban meg kell jegyeznie, hogy a címet egy e kérdésben tájékoztató előadás címeként a kolozsvári szabadegyetem vezetősége adta meg. Maga az előadó aligha választotta volna előadásá tárgyául a neki feltett kérdést, hiszen alig lehetett az előadás hallgató közönsége és nehezen lehet e sorok olvasója között is olyan, aki ne ismerné a címben jelzett tárgy lényegét. Mivel azonban a magyar nyelv hovatarthatóságára vonatkozóan az utóbbi évtizedekben és napjainkban is az ábrándos nyelveredetkezések elég sok hívót csábítanak és térítenek el a nyelvi valóságtól a színes elméletek fellegbirodalmába, mégsem látszik feleslegesnek közzétenni legalább egy olyan vázlatos tájékoztatót, mint amilyent e sorok nyújthatnak.

Még mindig csak előjáróban egy előzetes észrevételt kell tennem. Mielőtt rátérnék a címben jelzett kérdés tárgyalására, bizonyos különbségtétel szükségességére kell felhívnom a figyelmet. Magam a magyar nyelv eredetéről és nem a magyar nép származásáról szándékszem beszélni. A két kérdés közül különben is csak egyik, nyelvünk eredetének kérdése tartozik annak a tudományoknak a körébe, amelynek magam egy életen át munkása voltam. A népi származás kérdése egészében nem is nyelvtudományi, hanem ember-tani, biológiai, régészeti meg más rokontudományok körébe tartozó és csak ezeknek módszereivel megoldható probléma. A nyelvi eredet és a faji hovatarthatóság kérdéseire sok esetben egyáltalában nem azonos értelmű a válasz. Csak egy néhány, igazán végtelen példára hívom fel a figyelmet.

A mai Anglia területén az időszámításunk kezdete körüli időkben nem a mai angol nyelvnek egy korábbi formáját beszélő néptörzsek, hanem kelta és a gál nyelvcsoporthoz tartozó nyelveket beszélő törzsek éltek. Mikor aztán a római birodalom Britanniát is provinciává tette, a hódítást követő időkben a kelta nyelveket beszélő őslakosság olyan mértékig a római műveltség, a keresztény egyház és — nem utolsósorban — a latin nyelv hatása alá került, hogy ha i. sz. 409-ben a rómaiak nem kényszerültek volna feladni Britanniá provinciát, hihetőleg a nyelvi helyzet hasonlóan alakult volna, mint annak idején a mai Franciaország területén, az egykori római provinciában, Galliában. Itt ti. a gall őslakosság olyan mértékű latin művelődési és nyelvi hatás alá került, hogy valósággal nyelvcsere történt át. A mai francia nép tehát eredetére nézve gall, nyelve azonban újlatin nyelv.

Közvetlenül a római légiók kivonása után a brit szigetek északi részéről betörő pogány piktek és skótok azonban könyörtelenül elsöpörték a római művelődés minden nyomát. A déli területek fölötti uralmukat mégsem szilárdíthatták meg, mert még a római légiók kivonásának századában a mai Hollandia, Németország és Dánia területéről a brit szigetekre beözönlő, ugyancsak pogány angolszász törzsek kíméletlenül harcokban visszaszorították őket a szigetszomszág északi részének hegyes, erdős területére, nagyjából a mai Skóciába. Előbb a délibb, majd az északibb területeken is századok folyamán aztán nyelvváltás következett be: az angolszász törzsek rákényszerítették nyelvüket a kelta őslakosságra úgy, hogy a mai angolban alig néhány kelta eredetű szó van. Az északra szorult skótok sokáig megtartották gál nyelvi önállóságukat, de — minden mesterséges megőrzési kísérlet ellenére — a mai skótság legnagyobb része a már századok óta nyelvcsere által átvesztett angol nyelvét beszéli. A skótság esetében is tehát a népi származás és a nyelvi eredet kérdésében nem azonos értelmű a válasz.

Nincs szándékomban sokat időzni ennél az egyébként nem érdektelen kérdésnél, de még két hozzánk közelebb eső példára hivatkoznom kell. Az egyik az országunktól délre, a Balkán-félsziget keleti felén lakó bolgár nép és nyelv esete. A bolgárság — a török népek és nyelvek csoportjából kiszakadva — hozzávetőlegesen a magyar honfoglalás táján sodródott a mai Szovjetunió európai felének déli területéről a Balkán-félszigetre. Itt a környező szláv népek közé ékelődve, a hódító törökfajú nép nyelvileg teljesen elszlávosodott. A nyelvcsere átessett bolgárság faji származására nézve török, a mai bolgár nyelv azonban kétségtelenül a szláv nyelvek sorába tartozik.

Másik — és megnyugtatóul sietek megjegyezni — utolsó példám már annak a nyelvcsaládnak a köréből való, amelybe a magyar is tartozik. A finnugorság legészakabbra lakó népcsoportjáról, a lapp népről és nyelvéről kell még annyit megjegyezni, hogy a lapp nép embertani szempontból teljesen elüt nemcsak a szomszédságában, illetőleg vele együtt lakó finn néptől, hanem a többi finnugor néptől is, nyelvét azonban kétségtelen nyelvi ismérvek a finnugor nyelvcsalád nyelvei közé tartozónak vallják. Az embertani jelleg és a nyelvi jellemzők közötti ellentmondás itt is csak úgy magyarázható meg, ha feltesszük, hogy az eredetileg nem finnugor származású lapp ősnép is nyelvcsere esetén át.

Az elmondott óvatosságra intő példák láttán ajánlatos tehát a népi származás és a nyelvi rokonság kérdését egymástól elválasztva tárgyalni. Magam éppen ezért a következőkben csak nyelvünk eredetének kérdésével szándékozom foglalkozni. Sietek megjegyezni: az elmondottakból nyilvánvaló, hogy általánosságban jóval határozottabb választ lehet adni a nyelveredet, mint a népi származás kérdésében.

Ez az általános megállapítás különlegesen talál a magyarságra is. Mert annak ellenére, hogy a magyar nyelvet évszázadok során avatottak és avatatlanként a világnak több mint félszáz nyelvével igyekeztek és igyekeznek atyafiságba keverni, a mai nyelvtudomány ismereteink fókán egyedül elfogadható, meggyőző nyelvi rokonításnak csak az uráli, illetőleg a finnugor nyelvcsalád tagjaival való rokonítás bizonyul. Hogy miért, arra most éppen e sorok szeretének — a rendelkezésre álló terjedelem korlátai között — legalább nagy vonásokban feleletet adni.

I.

1. A nyelveknek egymással való rokonsága néha az első pillanatra szembeszökő, legtöbbször azonban egyáltalában nem nyilvánvaló. Hogy a román nyelvi „száz“ jelentésű *sută*, az indus *szatem*, a litván *szintas* és az orosz *szto* szó egymással rokon, az különösebb bizonyítás nélkül legalábbis sejthető. Minthogy a nyelveknek egy csoportjában az egymással ilyenféle egyezést mutató szavak számai esetében többé-kevésbé jellemző feltűnő hasonlóságot találunk, mindez különösebb nyelvtudományi készütség hiányában is arra a gondolatra vezethet bennünket, hogy az egymáshoz így hasonlító nyelvek közös eredetűek lehetnek. Ha azonban valaki ezen túlmenően azt állítja, hogy a görög *ekaton*, a latin *centum*, a német *hundert*, az angol *hundred* is eredetét tekintve a román *sută* szó családjába tartozik, nyelvészeti bizonyítás nélkül ezt az állítást aligha fogadja el az olvasók közül valaki is.

Most már a mi kérdésünkhöz közelebb érve, ebből az egy példából levonható a nyelvek rokonításával kapcsolatban az első nemleges megállapítás: a nyelvek rokonságát nagyon sok esetben nem a szavak teljes vagy részleges hangalakbeli egyezése vagy más egymással megegyezőnek látszó nyelvi egybeesés bizonyítja. E nemleges megállapítás érvénye különösen az egymástól több évezred óta elsodródott nyelvekre nézve áll.

Melyek hát a nyelvrokonság kétségtelennek tartható bizonyítékai?

Aki a nyelvek rokonításának kérdésében szilárd eredményekre akar jutni, a problémát csak a következő gondolatsor figyelembevételével közelítheti meg: a

nyelvek közötti közvetlen rokonság csak úgy képzelhető el, hogy e nyelveket beszélő népek ősei valamikor és valahol viszonylagos nyelvi egységben éltek, azaz lényeges vonásaikban azonos nyelvet beszéltek. Ezt az ősi nyelvközösségi nyelvet beszélő népet *ősnépnek* és az egykori közös nyelvet egy-egy nyelvcsaládra vonatkoztatva *alapnyelvnek* nevezi a nyelvtudomány. A kezdetben viszonylagos népi és nyelvi egységben élő népcsoportok azonban az idők folyamán különböző társadalmi, népszaporulati, gazdasági, politikai meg más tényezők hatására egymástól eltávolodtak, közöttük a népi és nyelvi érintkezés egyre lazábbá vált, majd teljesen meg is szakadt. Ezzel megkezdődött minden elszakadt csoport nyelvének külön, önálló élete és — ami most már a mi szempontunkból fontos — más-más irányú nyelvi fejlődése is. A nyelvfejlődés irányának különbözősége évezredek során egymástól annyira elütővé alakította aztán az egyeredetű nyelveket, hogy a rokonság megállapítása csak az egyes nyelvekben szabályszerűen jelentkező eltérések figyelembevételével, és nem az első pillanatra szembeszökő egyezések után való meddő keresgéléssel állapítható meg.

A nyelvek ugyanis állandóan változnak, de a nyelvi változásoknak nyelvészeti eszközökkel jól megállapítható iránya van. A nyelv változása a nyelv minden vetületében kimutatható. Változik a szók hangalakja, változnak a szók mondattá formálásának alaki eszközei (ragok, jelek, képzők stb.), változik a szavak jelentése és változik maga a szókincs is. (A szókincsbeli változás a legszembeszökőbb!) A nyelvrokonság kétségtelen bizonyítékát éppen a változások szabályszerűsége, illetőleg a szókincs esetében a legelemibb művelődési szavak azonos eredete bizonyítja.

2. Nagymértékben eltávolították a magyar nyelvet a többi finnugor nyelvektől a magyarban és a rokon nyelvekben más-más irányban végbement *hangalaki* változások, de éppen a változásokban kimutatható szabályszerűség a bizonyítéka a magyar és a többi rokon nyelv egyeredetűségének.

Másként viselkedtek a hangok a nyelv története folyamán a szó végén, másként a szó belsőjében és megint másként szókezdő helyzetben.

Például míg a finnugor alapnyelvben egykor megvolt szövégi magánhangzók a magyarban mind elsorvadtak, eltűntek, a finnben és a cseremiszből megőrződtek. Más finnugor nyelvekben a magyarhoz hasonlóan a sorvadás eseteivel találkozunk. Így a magyar *ház* szónak a finnben *kota*, a cseremiszből *kudzo* felel meg. A magyar *kéz* szó finn megfelelője *käte*, a magyar *víz* szó pedig a finnben *vete* alakban őrződött meg. Látnivaló tehát, hogy a magyarban a szövégi rövid magánhangzók eltűnése miatt ezekben az esetekben szabályszerűen mindig egytagú szó áll a finn és a cseremiszi nyelvbéli kétszótagos szavakkal szemben.

A szóbeljei hangoknak ennél jóval bonyolultabb kérdését egyelőre mellőzve, még csak egy-két érdekesebb szókezdő hangbeli hangváltozást említek meg a rokonság bizonyítására. A finnugor alapnyelvhez viszonyítva, a magyar szókezdő *k* hang az évezredek során kétféleképpen viselkedett: olyan szavakban, amelyekben magas magánhangzók (*e*-, *i*-féle hangok) voltak, a *k* megőrződött. Ezért aztán például a magyar *kéz* és *kő* szó szókezdő hangjában ma is megegyezik a többi finnugor nyelv szókezdő hangjával. Így osztják *ket*, vogul *kät*, cseremiszi *kit*, finn *käte*, lapp *kít*, vogul *kü*, votják *kö*, cseremiszi *kü*, finn *kive*. Ettől eltérően viselkedett a magyar szókezdő *k* hang a mélyhangú, vagyis *o*-, *á*-, *u*-féle hangot tartalmazó szavakban. Ilyen esetekben ugyanis a szókezdő *k* hang *h*-vá fejlődött. Ezért aztán a magyar *három* szónak a zürjénben *kujim*, a mordvinban *kolma*, a finnben pedig *kolme* az édestestvére. Ugyanígy ismérvtel tekintetbe vételével kell a rokonság bizonyítékai között említenünk a magyar *hal* szónak cseremiszi *kol*, mordvin *kal*, lapp *kuolle* és

finn *kala* megfelelőjét. Ezekben az esetekben a rokonságnak éppen a szabályos hangalakbeli eltérés, illetőleg a szabályos hangmegfelelés a bizonyítéka.

Vannak a hangalakbeli megfeleléseknek sokkal bonyolultabb esetei is. Például a finnugor alapnyelvi szókezdő *p* hang — a magyaron kívül — a mai finnugor nyelvek mindegyikében megőrződött, a magyarban azonban az esetek többségében *f*-fé vált. Van azonban néhány szavunk, amelyben a finnugor alapnyelvi szókezdő *p*-nek *p* és *b* felel meg. Ezt a megfelelésbeli hármasságot csak úgy magyarázhatjuk meg, ha a következő feltevessel élünk: a magyarban már a finnugor nyelvektől való elválás után voltak nyelvjárások. Így aztán az egyik nyelvjárásban megőrződött a *p*, a másikban *f*-fé, a harmadik nyelvjárási csoportban azonban *b*-vé fejlődött a *p* hang. Később aztán a nyelvjárások egymásra való hatásával az egész magyarság körében elterjedtek és egymás mellett máig megőrződtek a más-más irányú hangváltozást, illetőleg megfelelést mutató olyan szavak, mint amilyen a *fél, fül, fű, far*; a *por, para* és a *bal, bonyolódik* szó. Itt éppen egyik irányban a finnugor alapnyelvi hang megőrzése, másik irányban pedig a szókezdő hang két irányba való szabályos továbbfejlődése a nyelvrokonság kétségtelen bizonyítéka.

A szabályos hangmegfelelések gazdag világából még csak olyan eseteket említek, amelyekben egy-egy finnugor alapnyelvi kettősmássalhangzó-csoportnak a magyarban egyetlen hang felel meg. Például a magyarban a finnugor alapnyelvi *mt ~ md* hangcsoport *d*-vé egyszerűsödött. Ilyenformán aztán a magyar *tud* igének a finnben *tunte*, sőt még az urali nyelvek közé tartozó szamojédban is *tumdau* felel meg. Ugyanazért a magyar *ad* ige a finnben *anta*, a mordvinban *ando*, az osztjákban *ontas* alakú. A kettős mássalhangzó-csoport egyes hangúvá válása persze sok esetben nemcsak a magyarra, hanem más finnugor nyelvekre is jellemző. Az ilyen tekintetben megnyilvánuló szabályszerűséget bátran a nyelvrokonság bizonyoság-tárához tartozó jelenségek sorában lehet számon tartanunk.

3. A szavak nemcsak hangalakból állanak. Minden szó jelent is valamit: jelentése is van. Ez a *jelentés* sokszor évezredekken át szívósan megőrződik. Például a finnugor eredetű magyar tőszámnevek (*egy, kettő, három, négy, öt* és így tovább) ugyanolyan jelentésűek, mint a többi finnugor nyelvekben nekik megfelelő szavak. Itt egészen érthető a jelentés megőrződése, hiszen a számok jelölte számfogalmakban magától értetődően nem mehetett és nem is ment végbe változás. Ha azonban azt találjuk, hogy a finnugor eredetű *vaj* szónak csak a finnben van meg a magyarból ismert „tejtermék-zsiradék” jelentése, a többi finnugor nyelvben 1. (általában) zsiradék, zsír, 2. olaj, 3. halzsír a jelentése, e jelenséget csak a következőképpen magyarázhatjuk meg: a finnugor ősnép halászó-vadászó életformáját tekintetbe véve a szó eredeti jelentésének a „halzsír” és „állati zsiradék” jelentést kell tartanunk, a *vaj* szó „olaj” és „tejtermék-zsiradék” jelentése csak azután keletkezhetett, miután a földművelő-állattartó művelődési fokon a finnugor népek egyike-másika, így a magyar és a finn is megismerkedett az olajütés, illetve a vajköpülés lehetőségével is. Ez esetben tehát éppen a művelődési viszonyok változásával jól megmagyarázható szabályos jelentésfejlődés — az alaki megfelelésen túl — az egybetartozó szók egy töről szakadt voltak a bizonyítéka.

Néha a jelentésváltozás együtt jár egyik szófaji kategóriából a másikba való átcsapással. Például a mai magyar *ravasz* szó a finnugor nyelvek tanúsága szerint eredetileg „róka” jelentéssel a főnevek csoportjába tartozott; ezt bizonyítják egyébként még a XVI. század elejéig a magyar nyelvemlékekben előforduló adatok is. Egy XVI. századi nyelvemlékben olvasom ezt: „Nem néma ebek azok, hanem farkasok és falukerülő ravaszok” (*Nyelvtörténeti Szótár*). A *ravasz* szót azonban nagyon gyakran használták jelzőként, például így: *ravasz ember, ravasz asszony*; ugyan-

úgy, mint ahogyan ma is beszélünk róka természetéről, róka lelkületről, és ezen persze azt értjük: rókához hasonló természet, róka természetű lelkület. Rendre aztán az ilyen szó szerkezetekben a jelzót melléknévi értelműnek vették. Így aztán a *ravasz* szó állatnévből, tehát főnévből tulajdonságjelölő szavá, azaz melléknévvé vált, és új jelentést kapott; a szó régi jelentése teljesen el is avult. Az elavulás azért is megtörténhetett, mivel volt a magyarban egy másik, egyébként szintén finnugor eredetű szó, a *róka* e ragadozó állat jelölésére. A jelentésváltozás és a szófaji átcsapás megértetésével ez a példa is a magyar nyelvnek a finnugor nyelvekkel való egyeredetűségére vonatkozó bizonyítékok számát gyarapítja.

4. A hangalak és a jelentés szabályos változásánál, illetőleg megfelelésénél még súlyosabban esnek a latba a magyar nyelvnek a többi finnugor nyelvvel nagyon sok vonásában megegyező *nyelvszerkezeti* sajátosságai. Itt aztán már igazán csak kiragadott példákat lehet felsorolni.

A magyar igei személyragok rendszere például alapjában véve sok elemében azonos eredetű és szerkezetű a többi finnugor nyelv igei személyragjainak rendszerével. Mikor még a szavak egymásba szerkesztéséhez szükséges nyelvtani eszközök a finnugor alapnyelvben nem fejlődtek ki, a szavak egymás mellé tételével fejezte ki a finnugor nyelven beszélő ember gondolatait, érzelmeit. A szóbeli közlést rámutatás, kézmozdulatok, a beszédnyomaték változtatása kísérte, ez segítette a beszélőt abban, hogy biztosítsa a pontos megértést. A gondolkodás fejlődésével azonban a mentől pontosabb, mennél félreérthetlenebb nyelvi kifejezés igénye mind határozottabban jelentkezhetett. A cselekvés pontosabb megjelölése elsősorban a cselekvő személyre mutató nyelvi eszközök kialakításához vezetett. Ezt kezdetben úgy érték el, hogy az igei állítmány elé vagy után odatették a megfelelő személyes névmást. A finnugor igeragozás alapszerkezete tehát olyanféle lehetett, mintha a mai magyar *ad* szót így ragoznók:

$$\begin{aligned} \text{én} + \text{ad} & \text{ vagy } \text{ad} + \text{én} \\ \text{te} + \text{ad} & \text{ vagy } \text{ad} + \text{te} \\ \text{ő} + \text{ad} & \text{ vagy } \text{ad} + \text{ő} \end{aligned}$$

Minthogy pedig például a finnugor 1. személyű személyes névmás a *m* volt*, a *kér* igeinek viszont — mint láttuk — egy szóvégi rövid hanggal teljesebb *kére*-féle alakja volt, a mai *kérem* igealaknak a finnugor nyelvegység korában egy *m* + *kére* vagy *kére* + *m*-féle igei forma felelhetett meg. Gyakoribb lehetett a személyes névmásnak az igei állítmány után való tétele, mint az állítmány elé vetése, mert hiszen a mai *kérem* igealak csakis egy *kére* + *m* típusú igealakból fejlődhetett ki úgy, hogy az igeék százaiban ezerszer meg ezerszer ilyen alakban használt primitív igeragozási forma gyakorisága miatt a névmás elvesztette önállóságát, rendre hozzátapadt az előtte álló szóhoz, és így az *-m* elem az 1. személyű cselekvő személyt kifejező alaki elemmé vált. Előbb már mondtam, hogy a szóvégi rövid magánhangzók a magyarban elsorvadtak, eltűntek. A szó testének ilyen értelmű csökkenése itt is bekövetkezett: a *kéremi*-féle igealakból *kérem* fejlődött. Hasonló, nemegyszer azonban csak jóval bonyolultabb hang- és szerkezeti változások fellépésével alakultak ki az igeragozás többi egyes és többes számú alakjai is. Gondolom, a kialakulás menetének megértetéséhez ez az egyetlen egyszerűbb példa is elég. Mivel teljesen azonos irányú fejlődéssel keletkeztek a többi finnugor nyelvben is

* A mássalhangzók után álló kövér pont a finnugor alapnyelvi magánhangzók közös jele. Minthogy ugyanis az alapnyelv magánhangzórendszere mindmáig tisztázatlan, nem dönthető el, hogy e magánhangzó a finnugor személyes névmásban milyen lehetett.

a személyragok, nem lehet feltűnő, hogy a vogul *munsem* „mentem“, a votják *kulom* „meghalok“, a lapp *jillim* „éltem“ jelentésű igealak is a magyarral teljesen meg- egyező szerkezetű, utolsó, személyt jelölő *-m* elemében pedig teljesen azonos.

5. Lényegében azonos menetű volt a *birtokos személyragozás*, illetőleg a birtokos személyragok kialakulása is. A művelődésnek olyan viszonylag kezdetleges fokán is, amilyen a finnugor kor embere élhetett, a beszélő hamarosan szükségét érezhette az őt körülvevő világban a tulajdon megjelölésének is. Ez esetben is úgy járt el, hogy a szóban forgó fogalmat jelentő szó elé vagy után kitette a személyes névmást. Mivel — mint az előbbieken láttuk — például 1. személyű személyes névmásként egy finnugor *m*● névmást kellett alkalmaznia, a házra vonatkozó személyi tulajdonjogát a beszélő ilyen szerkezetű nyelvi formákkal fejezte ki:

m● + ház vagy ház + *m*●
m● + kéz vagy keze + *m*●

A végső eredményből nyilvánvaló, hogy jóval gyakoribb lehetett ez esetben is a fordított, a névmást a szó mögé vető szórendes szerkezet, mint ennek az ellenkezője: a névmást a szó elé helyező eljárás. Éppen ezért például az első személyben a házra vonatkozó tulajdonjogát az esetek többségében a beszélő ilyenféle szerkezettel fejezte ki:

háza + *m*● keze + *m*●

Ebből aztán a névmás végén álló rövid magánhangzó elsorvadásával és más hangváltozással is alakult a mai *házam*, *kezem* forma. Hasonló módon és hasonló fejlődés eredményeképpen keletkeztek a rokon nyelvekben is a birtokos személyragok. Ezért van az, hogy például a magyarhoz legközelebb álló rokon nyelvben, a vogulban a magyar *házaim* alaknak egy *küllänem* forma felel meg, és a mordvin a magyar *toll* szó birtokos ragos *tollam* formáját *tolgam* alakokkal fejezi ki. Ez pedig ízről ízre a magyar nyelvbéli forma édestestvére.

Az igeragozás és a birtokos személyragozás azonos menetű kialakulása természetesen a többes számú cselekvő személyek, illetőleg a birtokosok többes volta esetében is azonos szerkezetű nyelvi formák kialakulásához vezetett. Az igeragozásban a fejlődés ilyen menetű volt: A *kére* ige egyes szám 1. személyű alakjához a többes szám jelét tették hozzá. Tehát

kére + *m*● + *k* *vogyu* + *m*● + *k*

Ezekből az alakokból fejlődött aztán ki bizonyos hangváltozások felléptével a mai *kérünk* és a *vagyunk* igealak. A mintegy 800 évvel ezelőtt leírt *Halotti Beszéd*ben azonban még az eredetibb formában olvassuk a mai *vagyunk* igealakot: „Látjátuk feleim mik vögyumuk“. Ebből láthatjuk azt is, hogy ez igealakoknak a mai formájú igealakká válása csak a *Halotti Beszéd* utáni időben, tehát korunkhoz viszonylag közeli korban mehetett végbe.

Ezzel párhuzamosan ugyanilyen módon folyt le a birtokos személyragozásbeli többes számú formák kifejlődése. A *ház* és a *kéz* szó többes alakja tehát eredetileg ilyen szerkezetű volt.

házu + *m*● + *k* *keze* + *m*● + *k*

Belőle bizonyos hangváltozások felléptével alakult a mai magyar *házunk* formájú többes számú birtokos személyragos alak. Az a hangtani változás azonban, amely a mai magyar alakot eredményezte, csak a magyar nyelv külön életében folyt

le. Ezért van az, hogy például a mordvinban a *házunk* formának ma is a *kudumuk*, a *tollunk* alaknak pedig a *tolgamok* forma felel meg.

Ha számításba vesszük a magyar ige- és névragozási rendszerben az itt előadottakon túl is a finnugor nyelvek vonatkozásában unos-untalan megmutatózó párhuzamosságot, mindezt a magyar és a rokon nyelvek azonos eredetének bizonyosságául kell tekintenünk. Ezen túlmenő szerkezeti bizonyosságok bemutatására a rendelkezésre álló tér korlátozott volta miatt ugyan nem kerülhet sor, jeleznem kell azonban, hogy a legtöbb magyar szóviszonyító elem vagy finnugor eredetű vagy legalábbis a magyar nyelv külön életében ilyen eredetű elemekből alakult ki.

6. A nyelvtani szerkezetek azonos vagy hasonló menetű kialakulása mellett a szóképzésben is szembeszökő a finnugor nyelvek között a párhuzamosság. A szóképzés az összes finnugor nyelvekben, sőt még a távolabbi rokon szamojéd nyelvekben is bizonyos, önmagukban értelmetlen nyelvi elemeknek, a képzőknek a szóhoz való hozzátételével történik. A magyar képzőknek tekintélyes hányada finnugor, sőt nem egy uráli eredetű. Sokszor még olyan párhuzamosság is mutatkozik a szóképzésben, hogy ugyanannak a képzőnek ugyanolyan több irányú szerepe van mindegyik finnugor nyelvben. Például a magyar *-d* képző lehet kicsinyítő-, sorszámnev- és igenév-képző. Az *apród*, *aprádonként* ~ *apródonként* szóban kicsinyítő szerepet tölt be, a *második*, *harmadik*, *negyedik* szóban vagy a *másodnap*, *harmadnap*, *negyednap* szó szerkezetben sorszámnévképző, az *akad*, *apad*, *árad*, *eped*, *fárad* meg hasonló igékben gyakorító szerepet tölt be. Teljesen azonos hármas szerepe van e képzőknek megfelelőjének például a finnben, vogulban és zürjénben.

A hangmegfelelések és szerkezeti egyezések itt említett néhány és itt még csak meg sem említhető sok-sok más esete nem lehet véletlen egyezés. Éppen ezért már e közös hangmegfelelési és szerkezeti sajátosságok alapján is a magyar nyelvet a finnugor nyelvek rokonsági körében kell elhelyeznünk.

7. Hasonló bizonyosságot szolgáltat a magyar szókincs eredet szerinti vizsgálata is. A mai magyar alapvető szókincsnek kb. egyötödét a finnugor eredetű szavak teszik. Nyelvünknek az alapvető szókincshez tartozó mintegy 5000 tőszavából kb. 1000—1100 szó finnugor eredetű. Ez nem csekély szám. A nagyon gazdag angol nyelv szókészletében alig 500 szóról mutatható ki az angolszász eredet.

Ha megvizsgáljuk a magyar nyelv finnugor eredetű szókincsét, azt találjuk, hogy a szókincsnek éppen a legelemibb fogalomkörökbe tartozó művelődési szavai azok, amelyek egybevethetők a többi finnugor nyelvek szavaival. Például a következő legfontosabb fogalomkörökbe tartozó jelentősebb szóanyag sorakoztatható fel az eddigi bizonyítékok után:

Testrésznevek: *agy*, *fej*, *homlok*, *szem*, *fül*, *száj*, *aj(ak)*, *torok*, *nyak*, *nyelv*, *íny*, *fog*, *áll*, *váll*, *hón(alj)*, *mell*, *kéz*, *láb(szár)*, *könyök*, *velő*, *ujj*, *(ujj)íz*, *ín*, *ér*, *arasz*, *bőr*, *tetem* (eredeti jelentése: csont), *szív*, *epe*, *háj*, *máj*, *lép*, *here*, *hólyag*, *far*, *szőr*, *var*, *vér*, *könny*.

Rokonságnevek: *anya*, *atya*, *apa*, *fiú*, *leány*, *ia-fia*, *férfi*, *férj*, *nő*, *meny*, *vő*, *ipa* (após), *napa* (anyós), *ángy* (sógornő), *árva*, *öcs*.

Állatnevek: *daru*, *fecske*, *fogoly*, *holló*, *lúd*, *varjú*, *hattyú*, *fajd*; *hal*, *keszeg*, *ön*, *tet* (hal), *kígyó*, *nyúl*, *nyuszt*, *hölgy* (eredeti jelentése: kis, kecses ragadozóállat, menyétféle), *róka*, *ravasz*, *egér*, *hód*, *sün*, *eb*, *ló*; *légy*, *hangya*, *lepe* (pillangó), *méh*, *nyű*, *szú*.

Növénynevek: *fa*, *fagyal*, *hárs*, *fűz*, *fenyő*, *nyír*, *szil(fa)*, *nyár(fa)*; *gyökér*, *tő*, *kéreg*, *rügy*, *vessző*, *levél*; *fürt*, *meggy*, *héz*, *hámlik*; *fű*, *eper*.

A lakóhelyre vonatkozó szóanyagból: *ház*, *fal*, *ajtó*, (ajtó- vagy kapu-) *fél*, *küszöb*, *ágy*; *falu*, *zug*, *szeg*.

A természet tárgyaira és jelenségeire vonatkozó szókincséből: *ég, csillag, menny, világ, villog, villám* (e három szónak csak a töve közös), *éj, hajnal; tél, tavasz, ősz; jég, víz, hó, fagy; tó, láp, hab, ár; hegy, domb, orom; út, vég, tűz, szén, hamu, izzik.*

Még folytathatnók más fogalomkörök sok-sok finnugor eredetű szóanyagának felsorakoztatásával a magyar szókészlet alapszókincsének finnugor eredetével kapcsolatos bizonyosságokat, ha nem intene megállásra az, hogy már e felsorolásból is látható: a finnugor eredetű szókincsben éppen az emberre és az embert körülvevő világ legelemibb jelenségeire vonatkozó szókincs finnugor eredetűek, és ilyenformán a magyar nyelvnek a finnugor nyelvek közé tartozása erről az oldaláról nézve is a letagadhatatlan tények közé sorolódik. Ennyi bizonyíték láttán el kell utasítanunk minden olyan más eredeztetést, amely talán hízelgőbbnek látszik, de a nyelvi valóság figyelmen kívül hagyásával — a költővel szólva — „kancsalul, festett egekbe néz“.

II.

1. Akik megfogalmazták számomra a címet, beleiktatták a *kialakulás* szót is. Szándékosan kerültem, hogy feltegyem ezt a kérdést: mit értsek *kialakuláson*? Kényelmesebb számomra úgy értelmezni a feladatot, ahogy a helyzet és — nem utolsósorban — a rendelkezésre álló tér ezt értelmezni megengedi.

A nyelv kialakulásának kérdését lehet legalábbis két végletben, más-más terjedelmű tárgyalásmódot sugallóan értelmezni. Követhetem valamely nyelv, ebben az esetben a magyar önálló nyelvvé válásának útját a finnugor nyelvegységből való kiválásától kezdve fejlődésének addig a pontjáig, ameddig a nyelvi jellegzetességek sajátos fejlődése révén az önállónak tekinthető nyelv rangjáig eljutott. Ebben az esetben például a magyar nyelv történetét a finnugor együttélés korától, illetőleg a finnugorságtól való elválása utántól legfeljebb időszámításunk 5—6. századáig kellene követnem, hiszen eddig az ideig nyelvünk belső fejlődés eredményeként nyelvi jellegzetességek tekintetében olyan mértékig elkülönült a többi finnugor nyelvtől, még a legközelebbi rokon vogultól és osztjáktól is, hogy a jelzett időpontban a nyelvi megértés akár a nyugatra húzódott finnugor csoportokkal, akár a keletre vándorló másik két ugor néppel, a vogullal és az osztjakkal már lehetetlen volt.

Érthető azonban másik végletben a magyar nyelv kialakulásának kérdése egészen tágkörűen, azaz úgy is, hogy miképpen, milyen gazdasági, társadalmi, művelődési, politikai és — persze nem utolsósorban — nyelvi erők hatására alakult a magyar nyelv olyanná, amilyenként ma az irodalmi művekben, illetőleg a közvetlen, mindennapi nyelvi érintkezésben jelentkeznek. Elképzelhetni: a rendelkezésre álló idő- és térbeli keretek között milyen megoldhatatlan feladat elé állítaná az ilyen tárgyalásmód az e kérdéssel foglalkozót. Gondolom, mindannyiunk megnyugvására szolgál, ha kijelentem: magam csak az első, szűkre szabott értelmezésben szándékozom a nekem feladott kérdésre a lehető legrövidebben válaszolni.

2. Ami a rövideget illeti, ahhoz hozzásegít már maga az az előadásom első részével kapcsolatban nyilvánvalóan megállapítható tény, hogy az előzőkben tulajdonképpen már nemcsak nyelvünk kialakulásának első részletét, a finnugor nyelvi egységre mutató nyelvi tényeket ismertettem meg. A hangalakbeli megfelelés és a szerkezeti változás párhuzamosságában mutatkozó egyezések és szabályos eltérések példáiban tulajdonképpen már szólítottam a magyar nyelvben a finnugor nyelvektől való elválás után végbement átalakulásokról, hangalaki és szerkezeti fejlődéséről is.

Engedjessék meg nekem, hogy a továbbiakban a nyelvi fejlődés egyes esetei helyett inkább a nyelvi fejlődés általánosabb folyamataira, a magyar nyelv kialakulására együttesen vezető történeti és nyelvi mozzanatokra tereljem a továbbiakban a figyelmet. A jelenségeknek történeti folyamataikban való bemutatására egyébként már az is kötelez, hogy fő érdeklődési területemet figyelembe véve magam mégis csak nyelvtörténész, tehát arra kötelezett vagyok, hogy — a marxista történeti kutatás igényeihez is igazodva — a nyelv életét folyamataiban, változásaiban mutassam be.

A magyar nyelv kialakulásának kérdését csak akkor lehet teljességében megérteni, ha számba vesszük azt a kétségtelen nyelvtörténeti tény, hogy a magyar nyelv fejlődése az uráli, illetőleg a finnugor nyelvi egységből indult ki. Ez az uráli, illetőleg finnugor alap kezdettől fogva megszabta nyelvünk alakulását a régiségben, sőt kötelezően megszabja a mi korunkban is.

Ami a kezdeteket illeti, bizonyos az olvasók közül többen is ezt a kérdést szeretnék nekem feltenni: hol élt az a bizonyos, többé-kevésbé egységes nyelvűnek tekinthető népcsoport, amely az uráli, illetőleg később a finnugor ősnyelvet beszélte? Egyszerűbbé alakítva a kérdést: hol volt az uráli, illetőleg a finnugor őshaza?

Ha erre a kérdésre a rá vonatkozó feltevéseket ismertetve, csak valamelyest is kielégítő feleletet volna szándékomban keresni, külön tanulmány megírásához kezdhetnék. Minthogy erre pillanatnyilag nem nyílik lehetőség, általánosságban az ősnyelvek kialakulási területével, az őshazával kapcsolatban csak utalnom kell arra, hogy például az uráli, illetőleg a finnugor nyelvcsaládnál jóval régebbi és korai nyelvműlékekben összehasonlíthatatlanul gazdagabb, tehát nyelvtudományi vizsgálódásra jóval alkalmasabb nyelvcsalád: az indoeurópai esetében máig sem tisztázódott az őshaza kérdése. Európának és Ázsiának a legnyugatibb és legkeletibb felét kivéve, alig van terület, amelyre az indoeurópai nyelvek rokonságának felfedezése óta eltelt csaknem két század óta ne helyezték volna az indoeurópai őshazát. Egy kissé szűkebb földrajzi határok között ugyanez mondható el annak az alapnyelvnek az őshazájával kapcsolatban is, amely alapnyelvből a magyar nyelv fejlődése elindult.

3. Nyelvünk kialakulási útját a kezdetektől nyomon követve, az őshazát illetően a következő óvatos megállapításokat tehetjük: tudjuk ugyan, hogy a magyar nyelv fejlődése kezdeti pontjánál az uráli alapnyelv áll, de hogy ezt az ősnyelvet beszélő népcsoportok a viszonylagos nyelvi egység időszakában hol helyezkedtek el, erre biztos feleletet nem adhatunk. Euráziában Szibéria és Kína nyugati vidékétől a Balti-tengerig terjedő területeken keresték és keresik ma is az uráli őshazát. Az azonban már az összehasonlító nyelvtudomány módszereivel határozottan tisztázott kérdés, hogy az i.e. IV. évezred határán az uráli ősnyelvet beszélő népcsoportok közül két nagyobb részleg földrajzilag olyan mértékig eltávolodott egymástól, hogy az ezután bekövetkező más-más irányú nyelvi fejlődés eredményeképpen két külön ősnyelv: a finnugorság és szamojédség ősnyelve keletkezett.

Bennünket a következőkben közelebről a finnugor őshaza kérdése érdekel.

Annyi a két ősnyelvből fejlődött finnugor és szamojéd nyelveket beszélő népcsoportok mai elhelyezkedése alapján nagy valószínűséggel megállapítható, hogy az egymástól való elszakadás után földrajzi elhelyezkedés szerint a szamojéd ősnép keletebbre, a finnugor ősnép nyugatabbra helyezkedhetett el, hiszen a mai szamojédség Szibéria északibb vidékein, a finnugorság többsége pedig az Uráli hegységtől nyugatra, a mai Szovjetunió európai felén élt. Ma az Urál hegységtől keletre tanyázó gyér vogul és osztják csoportok valószínűleg csak viszonylag későn, hatalmi nyomásra kerülhettek át mai nyugat-szibériai településhelyükre.

Jóval biztosabb feleletet tudunk adni az i. e. IV. évezredtől önállósultnak tekinthető finnugor nép és nyelv őshazájával kapcsolatban. A finnugorság őshazája minden valószínűséggel az Uráltól nyugatra eső területen, a mai Szovjetunió európai felén, a Felső-Volga két mellékfolyója, a Bjelája és a Káma vidékén lehetett. A finnugor nyelvegység kora kb. kétezer évig: az i. e. IV. évezredtől a II. évezredig tartott. Különböző, ismeretlen okok, alkalmasint főként a népszaporulat eredményeként bekövetkezett nagymérvű szétszóródás miatt a II. évezred táján a finnugorság is két nagy ágra szakadt: a keleti vagy ugor ágra és a nyugati vagy finn-permi ágra. Azok a népcsoportok, amelyeknek utódai később a magyar nyelvet kialakították, a keleti, ugor csoporthoz tartoztak. Ezt a nyelvhasználati módszereivel mutathatjuk ki. Az ezer évig, az i. e. I. évezredig tartó ugor nyelvegység kora után ugyanis a három ágra szakadt ugorság három nyelve: a vogul, az osztják és a magyar között jóval közelebbi nyelvi megfelelések állapíthatók meg, mint amilyenek a finn-permi ág nyelveivel való összehasonlításban mutatkoznak. Ugyancsak a nyelvhasználati bizonyítékok mutatják, hogy az ugorság legnyugatabbra elhelyezkedő nyelve, a magyar és a finn-permi ág legkeletebbre maradt két nyelve: a votják és a zürjén között a nyelvi kapcsolat valamivel tovább tarthatott a magyar nyelvnek a vogul és az osztják nyelvtől való eltávolodása, majd végleges elválása után is.

4. A magyar nyelvnek az ugor nyelvek köréből való végleges kiszakadásával nyelvünk kialakulásában megtörtént a döntő mozzanatot: az önálló életre kelés, a születés mozzanata. Ez i. e. a 1000. év táján következhetett be.

A magyar nyelv önálló életét az Urál hegység európai oldalának sztyepp-vidékre lejtő hegyes-dombos tájain kezdhette meg. Az 1000. évtől az i. sz. 500. év tájáig élte ezen a vidéken a magyar nyelv a maga külön életét. Ez volt nyelvünk kialakulásában a döntő időszakasz. Az itt eltöltött másfélezer év alatt folytak le a magyar nyelv hangrendszerében azok a nagymérvű változások, amelyek olyan mértékben átalakították a magyar szavak hangalakját, bővítették, újították a nyelv alak- és mondattani rendszerét, hogy ma nyelvünknek a többi finnugor nyelvvel való rokonságát csak a szabályos változások útján keletkezett törvényszerű megfelelések figyelembevételével lehet megállapítani. Ekkor teljesedett ki a magyar nyelv ige- és névragozási rendszere, de ekkor fejlődtek új nyelvi eszközök a szavak mondatba foglalásának pontosabb lehetőségeire is. Ez alatt a másfél évezred alatt gazdagodott, bővült a szókincs belső gyarapodását lehetővé tevő képzőrendszer is. A finnugor és ugor kor viszonylag szegényes képzőrendszerének felhasználásával kialakulhatott jóval népesebb képzőanyag a szókincs állandó növekedését, alakulását és így a nyelvi érintkezésben a pontosabb közlést tette és teszi ma is lehetővé.

5. Már az uráli őshazában megindult a magyar nyelv szókincsének — a belső szóteremtés adta eredményeken túl — idegen, jövevénylemekkel való gazdagodása. A magyarság az uráli őshaza korától kezdve más, főként altáji és indo-iráni nyelveket beszélő népcsoportokkal érintkezhetett. A más nyelvek részéről jövő nagymérvű szókincsbeli hatás azonban az uráli őshaza elhagyása utáni időtől következett be.

Az 500. év tájától a magyarság végleges letelepedéséig eltelt mintegy félezer év alatt török fajú népekkel állt előbb ellenséggént szemben, majd pedig török törzsekkel szoros politikai kapcsolatban élve, osztozott szövetségesei sorsában is. E szövetségi viszonyoknak megvoltak a gazdasági, társadalmi, politikai és — ami bennünket itt különösebben érdekel — nyelvi következményei is. Gazdaságilag a változás, a fejlődés abban nyilvánult meg, hogy a halászó-gyűjtögető-vadászó magyar csoportok életében gazdasági műveltségváltás következett be: a magyarság átvette a nomád nagyállattartó-mezőgazdálkodó törökségtől a számára addig ismeretlen, de

kétségtelenül magasabb szintű életformát. A társadalmi fejlődés is nagyarányú volt. A nagyállattartás magával hozta a nagycsaládnál és a nemzetségnél nagyobb társadalmi közösségek kialakulását az állatállomány eredményesebb védelme és gondozása, az idegen népcsoportokkal való sikeres küzdelem érdekében. A magyar törzsszervezet és végül a törzsszervezetre épülő legmagasabb társadalmi egység: az önálló törzsszövetség kialakulásának megindulása is e félezer év utójára esik.

A mi kérdésünk szempontjából ennél is fontosabb nyelvi hatások kora volt a vándorlásban eltöltött félezer év. Az indo-iráni népek földrajzi közelségében közvetett vagy közvetlen nyelvi hatás eredményeként a magyar szókincsbe néhány indo-iráni jövevényszó került bele. Olyanok, mint például a *tehén*, *nemez*, *búz*. Ezek valamely, közelebből meg nem határozható indo-iráni nyelvből kerültek bele szókincsünkbe. Az eredetüket pontosabban meghatározható indo-iráni jövevényszavak közé tartoznak az alán nyelvből átkerült olyan szavak, mint az *asszony*, *hid*, *gazdag*, *méreg*, *rég*, *üveg*, *verem* és *zöld* szó. Az alán—magyar érintkezés kölcsönös nyelvi hatására mutat, hogy az alán-utód oszéttség nyelvében is ének magyar jövevényszavak (például: *kert*, *részeg*, *tölgy*).

6. Az indo-iráni szókincsbeli hatás azonban nagyon csekély volt ahhoz a hatáshoz képest, amely a magyar nyelvet éppen a vele szövetséges török törzsek részéről érte. Ez a honfoglalás előtti török hatás néven ismert nyelvi folyamat számszerűségében is jelentősen gazdagította a magyar szókincsét. Csaknem a finnugor szókészlet felével egyenlő mennyiségű, kb. félezer török szó hatolt be a magyar szókincsbe.

A török szókincsbeli hatás bensőséges voltát legjobban úgy érzékelhetjük, ha számba vesszük az egyes fontosabb fogalomkörökbe bekerült jelentősebb török szavakat. Íme:

A legegyszerűbb szókincsrétegbe, a testrészelnevezések közé is bekerült néhány fontos jövevényszó. Ilyen a *gyomor*, *köldök*, *boka*, *térd*, *kar*, *szirt* (nyakszirt). Ide tartozik még a nemi élet köréből egy nyomdafesték alá nem keríthető szó.

A műveltségváltás során bekövetkezett fejlődést a mezőgazdálkodás és állattartás körébe a törökből átkerült ilyen jövevényszó-sorozat bizonyítja:

a) *Búza*, *borsó*, *sarló*, *dara*, *öröl*; *eke*, *szár*, *tarló*, *szérű*; *alma*, *körte*, *som*, *dió*, *szőlő*, *gyümölcs*, *bor*, *sör*, *söprő*; *csalán*, *komló*, *kender*, *tiló*, *csepű*, *orsó*.

b) *Bika*, *borjú*, *ökör*, *tinó*, *ürü*, *kos*, *gyapjú*, *kecske*, *olló* (gödölye), *teve*; *ártány*, *disznó*, *serte*, *tyúk*; *köpű*, *vályú*, *író*, *sajt*, *túró*; *béklyó*, *ól*, *karám*, *gyeplő*, *tengely*.

A természeti környezetre, jelenségekre, az állat- és növényvilágra vonatkozó szóanyagból idesorolhatjuk ezeket a szokat: *tenger*, *sár*, *árok*, *szél*; *gyertyán*, *kőris*, *bükk*, *kőkény*, *kőkörcsin*, *kikerics*, *gyopár*, *gyékény*, *káka*, *bojtorján*, *gyom*, *kőrő*, *kocsány*; *ürge*, *béka*, *böngöly*, *szunyog*, *serke*.

A lakóhelyre vonatkozó szegényes finnugor eredetű szókészlet a *sátor*, *kapu*, *karó* és *kút* szóval gazdagodott.

A mesterségek, foglalkozások és munkaeszközök körébe tartozó szók közül ezek török eredetűek: *ács*, *szűcs*, *szatócs*; *balta*, *csákány*; *gyűszű*, *kölyű* (famozsár), *csepű*, *csavar*, *gyárt*, *gyűr*, *gyűr*, *teker*.

Az öltözködés és női szépítkezés köréből: *bársony*, *ködmön*, *köpönyeg*; *gyöngy*, *gyűrű*, *tükör*, *kép*.

A társadalmi és erkölcsi élet fogalomköréből: *béke*, *bosszú*, *bosszant*, *törvény*, *tanú*, *totmács*; *tor*, *gyász*, *érdem*, *ildomos* (ésszerű), *gyarló*, *gyalázat*; *bélyeg*, *bér*, *kölcsön*; *ál*, *bátor*, *gyáva*, *sereg*.

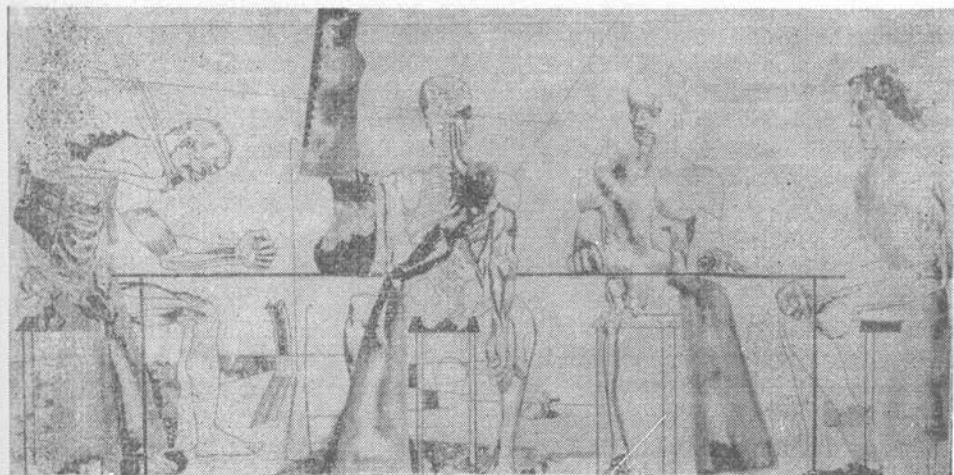
A vallás, a hiedelemvilág, a szellemi élet szókincséből: *bölcs* (eredeti jelen-

tése: varázsló), *boszorkány*, *sárkány*, *báj* (eredeti jelentése: varázslat), *bű* (ugyanaz); *ige*, *igéz*, *ész*; *ok*, *idő*, *kor*, *dél*.

Az olvasó számára talán nem mondok ismeretlen dolgot, de azért az előbb felsorakoztatott jövevényszó-csoportok után még megemlítem, hogy a *betű* és az *ír* szó is honfoglalás előtti török jövevényszavaink közé tartozik. Nem lehet tehát csodálkozni, hogy az ún. *székely rovásírás* betűjegyei meglepő egyezést mutatnak a török népek rovásírásával.

7. Az ugarságból az időszámításunk előtti I. évezred táján kiszakadt magyarság nyelvének önállósodására nézve befejező mozzanatot jelentett a honfoglalást közvetlenül megelőző török nyelvi hatás. A török népek hatására végbement figyelemre méltó gazdasági, társadalmi és művelődési fejlődésnek nagyszerű tükrözőtője a nyelv és elsősorban éppen az újabb műveltségzavakkal nagymértékben meggazdagodott szókincs. Noha az élő nyelv történetében nincs megállás, és éppen ezért a magyar nyelv alakulásában sem lehet akár a török hatás korát, akár a rákövetkező végleges letelepüléssel kezdődő időszakast a nyelvfejlődés lezárása korának tekinteni, mégiscsak nyelvünk első külön kora, az ősmagyar korszak nyelvi fejlődése következtében formálódott a magyar nyelv lényeges vonásaiban mind hangalak, mind pedig a nyelvszerkezet tekintetében önállóvá: finnugor alapsajátosságainak megtartásával és továbbfejlesztésével különálló nyelv-egységé.

Az emondottak tekintetbevételével a magyar nyelvnek a finnugor nyelvcsaládba tartozását illetően a nyelvtudomány álláspontja egyöntetűen határozott. És noha ez álláspont szilárdsága ellenére is nyelvünk történetében még nagyon sok a megoldásra váró kérdés, megítélésem szerint az alapokat illetően más irányban, mint a finnugor származás irányában kereskedni csak a műkedvelő nyelvészkedés szintjén lehet. Az ilyen kísérletezőnek azonban figyelmen kívül kell hagynia, sőt egyenesen meg kell tagadnia azokat a nyelvhasznító módszereket és ismérveket, amelyeket az összehasonlító nyelvtudomány szinte két százados munkája során a nyelvek rokonításának módszerei- és ismérveiként kialakított.



Tóth László: Vita